
Různé

Antonín Kosík a zápas o skutečnost

V noci z 13. na 14. prosince 2025 zemřel český filosof, spisovatel a matematik Antonín Kosík. Že po jeho úmrtí nenásledovala smršť nekrologů v českých či italských novinách, vyplývá z nečekanosti jeho odchodu, ticha a smutku, který pozůstalé přepadá s vědomím ztráty. Smutku z toho, že již nebudou mít příležitost zabřednout do zvláštní vážně-lehké diskuse, že se již s přítelem nezasmějí jadernému a upřímnému humoru, z toho, že s Kosíkem odešla jedna z nejinspirativnějších osobností současného českého intelektuálního světa. Šokovat zesnulý vždycky uměl a jen těžko si lze představit způsob, jak mohl svůj odchod zinscenovat jinak. Že však odejde takto, bez pozdravu, náhle a brzy, v 72 letech, to nikdo z přeživších nečekal.

Pravda, Antonín Kosík byl delší čas nemocný: s velkou dávkou přemáhání a méně intenzivně se věnoval svému oblíbenému boxu, zdroji historek a hlubších poučení, přestal i s bláznivým běháním po letenských schodech a povážlivě pohubl, přesto si pravdu o svém zdravotním stavu pečlivě střežil a nikomu se s ní příliš nesvěřoval (ani své ženě), protože proč taky. Lékaři toho stejně moc nevědí („doktoři jsou bohužel většinou

strašní pitomci“, „dobřej doktor je vzácná výjimka“), a i kdyby, tak vůli nechat si pomoci má výhradně v rukou jedinec, a ten o sobě rozhoduje sám. Antonín Kosík byl osobou soukromou, neveřejnou, což nejenže se neslučovalo s jeho slavným jménem, ale přímo kontrastovalo s tím, jak otevřeně a bezprostředně komunikoval s lidmi ze všech společenských skupin a jak dalece byl v rozhovoru ochoten zajít (nejraději ze všeho se „hádal“, protože osobní angažmá člověka zavazuje). I z tohoto důvodu tento vzpomínkový text zmíní jen klíčové mezníky jeho života, přičemž je připomeneme za účelem podtrhnout, co pravděpodobně nejvýrazněji formovalo Kosíkovu jedinečnou osobnost a z jakých východisek utvářel své názory, tolik radikální, svěží a neotřelé pro každého, kdo s ním kdy přišel do křížku (vstoupil do diskuse).

Život

Antonín Kosík se narodil 11. 6. 1952 jako první syn v rodině českého filosofa Karla Kosíka a literární teoretičky Růženy Grebeníčkové. K jeho narození údajně došlo v domě matematického lingvisty a bohemisty profesora Petra Sgalla,

kde tehdy jeho rodiče v Praze bydleli. Kosíkův otec Karel byl v době synova narození mladý a nadšený marxistický filozof, který však svůj postoj k ideologiím všeho druhu postupně přehodnocoval a ve snaze myslet a tvořit v souladu s vlastním rozumem se vypracoval na jednoho z nejvýznamnějších, ne-li vůbec nejvýznamnějšího filozofa socialistického Československa. Sílu osobnosti a autoritu vlastního rozumu syn Antonín plně akceptoval a řídil se jimi v zásadě po celý svůj život. Určitou zatatost a vnitřní pevnost potom čerpal z lásky ke své matce, která jej hluboce inspirovala, ať již v zájmu o literaturu, umění, hudbu či módu (otázky vkusu).

Dětství s rodiči a dvěma sourozenci Antonín prožil v přiděleném bytě na Hradčanech. Výrazné kulturní i akademické zázemí bezpochyby formovalo jeho rozhled a především schopnost události nahlížet z centra dění, tj. nezprostředkovaně, přímo. Kosík měl jedinečnou schopnost osobně se vyskytovat všude tam, kde se něco podstatného dělo. Pokud se tam nevyskytoval, vždy udělal maximum pro to, aby jevům porozuměl z nich samých, nikoliv prostřednictvím jejich interpretací či komentářů druhých. Proto byl často tím, kdo události zprostředkoval jako svědek. Tak byl Kosík nevyčerpatelným zdrojem paměťové historie, vzhledů a svědectví, zcela jiných, řeklo by se až paralelních těm, o kterých čteme v učebnicích a knihách a slyšíme ve veřejných vyprávěních. Osobní vzpomínky na Havla, Sokola, Sobotku, Patočku, Dubského, Kolmana, Kunderu, Michňáka, Rezka, Bondyho, Jirouse a mnohé další, často

překvapivé a zcela mimoběžné od obecně známých narativů, vedly nejednou posluchače k otázkám historických metod a vypravěče k nezájmu o historii jako obor.¹ S Antonínem Kosíkem jako by odešla i tato studnice osobních vzpomínek a vzhledů, zanechávajíc při tom pachut' vůči nespravedlnosti dějin. Nejedná se přitom o diskrepance kosmetické, dané například odlišnou perspektivou, ale o výpovědi fakticky zcela jiné, zpochybňující zásadně obecné povědomí o tom, jak se věci staly a jsou.

Jedinečnost Kosíkových výpovědí o skutečnostech minulých, ale i aktuálních v diskusích s ním často vedla k otázkám relevance a pravdivosti. V těch Kosík důsledně uplatňoval pravidlo analogie. To znamená, že pravdivost nechápal jako shodu výpovědi a skutečnosti, ale jako možnost výpovědi analogicky korespondovat s realitou. Analogii nelze dokázat, lze ji však v rozumné míře nahlédnout. Skutečnost sama o sobě podle Kosíka nemá žádnou strukturu, nemá význam; existuje jako neuspořádaná látka, faktická koexistence vyskytujících se kompo-

1 Tento jeho postoj je dobře uchopen například v textu: Je snad celé lidstvo jenom žvást? *Respekt*, 18. 3. 1996. Dostupné na: [https://www.respekt.cz/tydenik/1996/12/je-snad-cele-lidstvo-jenom-zvast; \[cit. 26. 1. 2026\]](https://www.respekt.cz/tydenik/1996/12/je-snad-cele-lidstvo-jenom-zvast; [cit. 26. 1. 2026]). I z tohoto textu je patrné, že autorovy názory na historii jako vědu formovaly Vašíčkovy *Obrázky (minulosti)*. (Viz Vašíček, Z., *Obrázky (minulosti)*. O bytí, poznání a podání minulého času. Vyd. 1. Praha, Prostor 1996.) Nezájem o historickou vědu však v jeho případě neznamenal nezájem o dějiny. Autorovu snahu historii porozumět lze vyčíst i z jeho dlouholetého přátelství s Kolomanem Gajánem, kterého Kosík pravidelně navštěvoval od 90. let až do jeho smrti.

ment celku. Z této hrubé masy jazyk pomocí slov – znaků – skutečnost významově spřádá, konstruuje. Adekvátní výpověď klade významy jednotlivých jevů skutečnosti do takových vztahů, které analogicky korespondují s kvalitami původní matérie a jejich spředením. Významové uspořádání může odpovídat, přiléhat, může být správné, nemůže však nikdy být pravdivé. Jen skrze poměry a uspořádání analogie „pomáhá uchopit to, co se našemu pohledu vzpírá“, tedy skutečnost.² Nevyhnutelným důsledkem neadekvátní výpovědi je přirozeně ztráta původní skutečnosti, proto je třeba výpovědi stále prověřovat usouvztažňováním jednotlivých významů – a pomocí toho dávat skutečnosti smysl. Vědecké metody jako modely toto zvládnou vždy jen limitovaně a skutečnost jim nikdy plně neodpovídá, resp. ony jí.

Při vypovídání o skutečnosti Antonín Kosík respektoval jedinou autoritu – matematiku –, jejíž zásady jednoduchosti, jasnosti a bezrozpornosti aplikoval. V oboru matematiky Kosík získal titul doktor přírodních věd (RNDr.), ale fascinující bylo právě jeho matematické myšlení rozvíjené živě v dialogu. Ten, troufnu si říci, měl Kosík v oblíbenosti ze všeho nejvíce, a to v zásadě o čemkoliv. Rozhovory o kvalitním jídle, vaření, mafii, zločinu (v Praze či v Itálii), pohybu, boxu, korupci, psaní, zvucích, pokroku, vědě, zkrátka o čemkoliv, na co právě přišla řeč, Kosík byl ohromující diskutér, který s lehkostí jemu vlastní, fascino-

ván světem okolo a s potřebou o něm referovat, ať již textem či verbálně, důsledně, laskavě a přitom upřímně, inspiroval okolí v odhodlání hledat odpovědi na to, jak moc a že vůbec lze souvislosti chápat, a činit tak svět srozumitelným a známým místem, bez potřeby jej přikrášlovat či činit snesitelnějším. Naopak, jeho výklady často odhalovaly spíše nehezkou povahu lidského světa a bolest, kterou zkušenost obnáší. O to víc jako by filosof na pochopení a správné artikulaci skutečnosti trval.

V diskusích Kosík uměl šokovat a zbavovat oponenty dosavadních jistot. Trval na tom, že do vypovídání o skutečnosti vždy vstupuje ideologie, respektive mytologie a každá interpretace jevu či události s sebou vždy nese určitý obraz celku skutečnosti, tedy odehrává se na jeho základě. Jako se redakce různých novin či nakladatelství dopředu hlásí k tomu, kým jsou, tj. jaké jsou jejich záměry/program, jaká je jejich skutečnost (pozorný čtenář ji skrze stopy v textu i bez editoriału objeví sám), měl by i interpret zřetelně ukazovat, jaké skutečnosti jsou jeho slova znaky.³ Pokud to je skutečnost výlučná, fixní a represivní (dovolávající se například pravdy či vnějších autorit), jedná se o skutečnost fiktivní, kladenou ideologicky, nikoliv snahou poznávat.⁴

2 Kosík, A., *Pospojovaný svět*. Vyd. 1. Praha, Prostor 1997, s. 12.

3 Každý interpret skutečnost konstruuje například výběrem pojmů, jejich usouvztažňováním, zdůrazněním podstatných souvislostí a zamlčením nepodstatných. Viz tamtéž, s. 49.

4 Viz Kosík, A., *Dvakrát jinak – jazyk, ideologie, moc*. In: *týž, Pospojovaný svět*, c.d., s. 48.

Člověk usilující o poznání by měl zbytnělé obrazy fikčních skutečností bořit a odkrývat moci za nimi. To neznamená očišťovat slova od významu, ale naopak ukazovat je jako významuplná v nějaké skutečnosti, tedy chápat je jako znaky. Ukázat znak jako znak znamená odkrývat stopy moci.⁵ Údělem dobrého myslitele pak může být právě odkrývání povahy moci skrze její obrazy skutečnosti, jak se to podařilo například Petru Fideliovi v *Řeči komunistické moci*.⁶ Filosof, artikulující skutečnost ve shodě s vládnoucí mocí, byl Kosíkovi k smíchu. Skutečně poznávat v jeho pojetí znamenalo především podryvat moc skrytou za obrazy skutečnosti, ať již má formu strany, parlamentu, komise či veřejnosti. Právě z této otevřené podvrtné činnosti plynula síla Kosíkova myšlení a textů.

Disruptivní přístup, problémy s normalizační mocí, potyčky s policií a zajištění i slavné problematické jméno vedly Antonína Kosíka v 80. letech k emigraci do Itálie, kde se natrvalo usadil. Svůj odjezd do Říma zpětně hodnotil jako nejlepší rozhodnutí svého života, které mu umožnilo nebýt již nikdy tím, kým býval dřív („naštěstí“), a začít být tím,

kým chce („budovat identitu“) od nuly. Nutno říci, že právě v zde se stal tím, kým již a i nadále potom byl, tedy spisovatelem, autorem, myslitelem, inspirovaným diskutérem, učitelem, který bez klasického filosofického vzdělání (a právě proto, jak s oblibou říkal) filosofoval a interpretoval svět po svém. V Itálii se živil jako programátor a specialista IT. Příležitostně psal (články technického charakteru) a navázal nespočet kontaktů v akademickém světě i mimo něj. (Mezi jeho oblíbené autory patřili Giorgio Agamben či Gianni Vattimo.) I po nedobrovolném návratu zpět do Česka v 90. letech se do Itálie každoročně vracel, protože zde – v protikladu ke své domovině – nalézal místo svobodné diskuse.

Dílo

Jaké tedy byly klíčové filosofické myšlenky Antonína Kosíka? Jejich zhodnocení a systematizace si žádá důkladnější výzkumné zpracování. Na tomto místě však lze uvést několik motivů, které z Kosíka činí originálního myslitele s širokým rozhledem a ambicí. Originalita autora je do značné míry spjata s jeho okouzlejícím literárním stylem, v němž netradiční myšlenky zprostředkovává jednoduchou, často úsměvnou a překvapivou formou.⁷ Autorova tvůrčí prá-

5 „Má-li zůstat znak znakem, je třeba jej číst doslova, vidět v jeho úplnosti, zbavit se jakékoliv, tedy i odůvodněné, předpojatosti, vzít jej vážně. Zkoumat, čeho je znak stopou bez toho, že předem víme, čím nebo čeho je znak. To je předpoklad geniálního čtenáře.“ Tamtéž, s. 44.

6 Kosík na Fidelia odkazuje v kapitole „Dvakrát jinak v práci“. In: Kosík, A., *Pospojovaný svět*, c.d. Viz též Fidelius, P. (vlastním jménem: Karel Palek), *Řeč komunistické moci*. Praha, Triáda 1998.

7 Výběr: „Tak jako banka nezapůjčí peníze tomu, kdo peníze nemá, v hotelu se nelze ubytovat, nemáte-li kde bydlet (trvalé bydliště), v čistírně vám oblek nepřijmou, a tedy nevyčistí, je-li špinavý, tak také ve slovníku se nelze dovědět to, co nevíte, a nelze hledat to, co neznáte.“ Kosík,

ce byla nesystémová, fragmentovaná, rozložená do kratších esejistických textů na různá témata společenského života. Eseje vycházely v internetových (*vulgo.net*, *Il manifesto*) či tištěných (*Respekt*, *Lidové noviny*) médiích. Vydané byly i dva sborníky *Pospojovaný svět* (1997) a *Insistence* (2016),⁸ z nichž ten první může sloužit jako nejvíce strukturovaný vhled do Kosíkova myšlení. Do autorovy práce však nutno zahrnout i diskuse, v nichž své myšlenky vystavoval konfrontací a ověřoval – a spolu s tím inspiroval autory různých oborů.

Nejpatrnějším rysem Kosíkovy tvorby je sžíravá kritika současnosti. Nejedná se o kritiku hořkou, zatrpklou či sentimentální, naopak spíše zaznívá jaksí mimoděk, jako echo analýzy či vtípné charakterizace vybraných fenoménů současnosti.⁹ Nejpriléhavější je říci, že Kosík si ve svých textech bere současnost na paškál.

Současnost charakterizuje jako dobu post-moderní, neboli dobu (plně) informovaného světa.¹⁰ Takový svět je plně vytvářený (in-formovaný) technickými aparáty a zprostředkovaný médii, nejčastěji televizí a televizními zprávami. Ty pronikají do našich domácností a distribuuji v nich fiktivní realitu – převážně

dokonalé, luxusní světy tvořené výrobky, k nimž máme přístup a jimiž se můžeme také obklopit. Stejně jako výrobky fiktivní světy oplývají i lidmi, s nimiž se můžeme setkat a dokonce hovořit, pokud si osvojíme stejnou řeč a modely myšlení, chování a komunikace. Zprávy pravidelně vyprávějí události, které se nestaly, ale mohly se stát, které však tak i tak na diváky působí, znepokojují je, anebo uspokojují, třeba tím, že se staly někde jinde. Rysem všeprostupujícího zprostředkovávání a produkce fiktivních světů je život v realitách, které vyhrály naši pozornost.

Analýzám způsobů, jakými technické aparáty zprostředkovávají fiktivní světy a vyprazdňují skutečnost, se Kosík nevěnoval tolik jako jeho myšlenkový soupeř Vilém Flusser. Na tomto poli Flusser odvedl dobrou práci a Kosík jej za to velmi respektoval. Sám se však více věnoval analýzám ontologickým, neboli tomu, jak život ve fiktivních světech ovlivňuje naše (pomýlené) pojetí skutečnosti, respektive tomu, jaká tato skutečnost je.¹¹

Postmoderna se vyznačuje převrácením vztahu jazyka a skutečnosti. Namísto toho, aby lidé přizpůsobovali jazyk skutečnosti jako nedokonalý nástroj jejího vystižení, začali za pomoci různých funkcionářů informovaného

A., Do světa seznamů a zpět. *Respekt*, 10. 10. 1994.

8 Kosík, A., *Pospojovaný svět*, c.d.; týž, *Insistence*. 1. vyd. Praha, Rubato 2016.

9 Kosíkovými oblíbenými motivy byly například různé soudobé kulturní produkce (muzikály, divadlo), ale také televizní představení a sportovní – především fotbalová – utkání.

10 Ve shodě s Vilémem Flussere Kosík někdy používal označení svět post-dějinný.

11 S Vilémem Flussere Kosík sdílel rozdělení nepostihnutelné a rozmanité skutečnosti na jedné straně a jejího pojmenování (technickými aparáty) na straně druhé jako východisko kritiky – ovšem bez tendence postulovat jakoukoliv jinou než jazykovou formu skutečnosti (metafyzický či jiný mimo-jazykový základ).

světa (novinářů, spisovatelů, vědců) skutečnost redukovat na jazyk a přijali fakt, že mimo jazyk nic není. Na tom by snad nebylo nic špatného, jazyk od ne-paměti sloužil k vystižení skutečnosti a různé jazyky používaly a zdokonalovaly různé konkurenční metody, jimiž se snažily skutečnost vystihnout. Problémem postmoderního světa je ale *jazyk totální správy*. To znamená, že jedna řečová forma do sebe vtáhla všechny jazyky (a s tím – nakolik to šlo – i regiony jsoucího) v aspiraci na totální zvládnutí a kontrolu.¹² Různé řečové hry, jedinečné diskurzy, svébytné výrazové formy začaly tomuto administrativnímu jazyku odpovídat. Všechno nyní lze redukovat na seznamy a vysvětlit v termínech správy. Absolutizace takového jazyka vedla k vyprázdnění jazyka a ke ztrátě originální skutečnosti. Jako referenční bod jazyk totální správy totiž používá sám sebe a skutečnost nechává za sebou. Vůbec ji nepotřebuje. Poměr jazyka a skutečnosti se převrací: co není v jazyce, není.¹³

Pro Kosíka bylo důležité, že pravidlům jazyka a komunikace nás – obyvatelé postmoderního světa – efektivně učí televizní vysílání. Formám správného vypovídání napříč společenskými

i politickými skupinami, v rodině, mezi přáteli, milenci, dětmi se učíme právě z něj, přičemž opakování stejných výpovědí dokola nás ubezpečuje, že druhý nás v ničem nepřekvapí a diskuse nic nového nepřinese; že svět, který sdílíme, se rozpadá na bezpočet bezpečných fikcí, dostatečně vzdálených skutečnosti, a o nich si můžeme blábolit, jak je nám libo.¹⁴ Byť televizor doma nemáme, žijeme ve společnosti, kde víme, co je správné, co se dělá a říká, co je a není, právě díky vysílání. Proto každý usiluje o to, aby se dostal do tohoto soukolí nejen jako recipient, ale také jako distributor, interpret či mediátor, aby svou existenci v jazyce potvrdil. Distribuovaná jazyková totalita formuje především náš vztah vůči nám samým – vypravěčům/divákům. „Divák se stává centrem zpráv, divákem z povolání, všechno vidí, nic neví ani o světě, ani o sobě.“¹⁵ Kosíkovy analýzy odhalují banalitu jazyka totální správy a slouží především jednotlivci, aby se v jazykové síti nezamotal a nahlédl, že skutečnost není či nemusí být jedno a že jazykový systém lze – například špetkou vtípu – proniknout.¹⁶

12 „Každá z různých skutečností má tak vlastní jazyk, každý z různých jazyků má nakonec stejnou formu, vždy je možná jejich (jazyková) koexistence. Společnost je sjednocenou (jazykovou) totalitou, každý problém je pomocí jazyka pojímán ve vztahu k jazykovému systému, chápanému jako celek.“ Kosík, A., *Propojený svět: Vím, že nevím to, co vím. Respekt*, 9. 5. 1994.

13 V této souvislosti měla specifický význam autorova láska ke hře na violoncello.

14 „Jakákoliv fikce světa, mimo kriminálního, je povolena za předpokladu, že jej účastník popíše v termínech jazyka ‚úplné správy‘.“ Kosík, A., *Pospojovaný svět*, c.d., s. 50.

15 Kosík, A., *Je snad celé lidstvo jenom žvást?*, c.d.

16 „Jazyk nebo řeč není nadále projevem myšlení, není hovorem o skutečnosti, nýbrž útekem před myšlením i skutečností. Jazyk, který se opírá o jazyk, není dále vysvětlitelný bez uniformní reference. Není tak možno vzájemně si porozumět, není možno promlouvat a konečně není ani důležité vědět, co říkáme. Ten, kdo neví,

Způsobem, jakým se o to autor snaží, je právě text. I v tomto se Kosík podobá Vilému Flusserovi, který ukazuje, jak text formoval náš současný lineární (numerický) styl myšlení a svět, který se začal rozpadat nástupem éry obrazu. Kosík zase obdobně pomocí textu odkrývá absenci analogického myšlení v současném společenském diskursu a evokuje skrze texty obrazy současného (ne)přemýšlení.¹⁷ Kosíkovy literární obrazy se liší od obrazů technických aparátů, ať již zprostředkovaných televizí či digitálními technologiemi (médii).

Technické obrazy distribuují texty. Jejich základem je lineární struktura a odkaz na reálnou skutečnost (forma zprostředkování). Kosíkovy texty naproti tomu evokují literární obrazy a nikam neodkazují, tím texty překračují. Prezентují fiktivní skutečnost jako skutečnost (významovou strukturu), v níž

(možná) žijeme, ale jejíž podstatou není to, že se děje, ale že neodpovídá jazyku, na nějž jsme zvyklí, respektive není na něj omezena. Určitá sytost obrazu, plnost a uspořádanost skutečnosti navsvícené ireálním pohybem bez linearit nechávají vystoupit limity výrazových prostředků i schémat, která při myšlení a vypovídání o skutečnosti obvykle uplatňujeme, čímž otevírají možnost překroku. Kosík velmi umně pomocí literárních obrazů čtenáře konfrontuje se strukturami skutečnosti a daří se mu otevřít propast či spíše mezeru reflexe, v níž čtenář získává čas či prostor na úvahy o vlastní situovanosti.¹⁸ Pokud nic jiného, tak se tím Kosíkovi, řekla bych, svébytným způsobem daří textem, a přitom obrazem, vymanit z informovaného světa a při tom současně setrvat ve skutečnosti, ať již jí míníme cokoliv.

Lenka Hanovská

Filozofická fakulta Masarykovy Univerzity, Brno
lenka.hanovska2@gmail.com

---

o čem mluví, většinou také neví, co říká. I v tom případě nezřídka ví, proč mluví: aby přesvědčil o něčem, co je pouhá fikce. Jde mu o podvod.“ Kosík, A., *Pospojovaný svět*, c.d., s. 42.

17 Usouvztažnění myšlenek těchto dvou autorů by jistě stálo za konceptuální vytyčení „české flusseriánské školy“. Reflexe práce Zdeňka Vašíčka jako zdroje významů některých odlišně užívaných kategorií by zde byla také na místě.

---

18 Způsob, jakým si Kosík umně hraje se čtenářem, zdánlivě mimoděk, přitom zajisté dobře promyšleně, je nejlépe patrný v práci *Instistence* (c.d.).